

משה חיים פלח

בענין הכשר מצוה בהדלקת נר חנוכה בע"ש ובגדר מצות הדלקת נר חנוכה

בכוונתו דהא לפי תוס' למסקנא מוקי לה במחמר ודוקא מחמר חשיב הכשר בעלמא לית ביה דין דחיה, משא"כ שחיתה ובישול דהוי הכשר המוכרח וכמבואר נמי בריטב"א, והאחרו' ביארו עוד בכוונתו דעיקר ראייתו דהא מסבירא ס"ד דאיכא דחיה אלא דילפי' מקרא דלא דחי, וגלי לן קרא דלענין דחיה בעינן גוף המלוא ממש, אך אכתי חזינן דהכשר מלוא חשיב כמלוא'.

אולם יש לעיין בזה, דהנה הקשו תוס' בכ"ד (גיטין מה' א, ב"ב יג' ב) דהא דאמרינן דח"ע וחז"ח לישא שפחה אינו יכול לישא בת חורין אינו יכול דאמאי לא אחי עשה דפריה ורביה ודחי לא תעשה דלא יהיה קדש, ומי' בחד תי' דלא הוי בעידניה דלאו דלא יהיה קדש עובר בהערה ואילו עשה דפו"ר אינו אלא בגמר ביאה דחזיא להוליד, ותמהו האחרו' דטפי הו"ל למימר דאף בגמר ביאה אכתי לית ליה קיום עד שיוולד הבן.

בסי' תרעט (ס"ב) בערב שבת מדליקין נר חנוכה תחלה ואח"כ נר שבת, הגה ומזכר עליהם כמו בחול אף על פי שמדליקין בעוד היום גדול, ובטעמא דמילתא דמזכרין על הדלקת נר חנוכה אף בערב שבת כתב המג"א שם בשם תרומת הדשן (פי' קב) משום דאי אפשר בענין אחר חשוב הכשר מלוא, ובתרוה"ד שם כתב ללמוד כן מסוגיין (ו' ב) וכפי' תוס' גבי אמר לו אציו שחוט לי בשל לי דבעי למימר דאחי עשה דכיבוד אב ודחי לא תעשה שיש בו כרת, אלמא דהכשר מלוא דאי אפשר בענין אחר חשיב כהכשר מלוא.

ובקוה"ע (פי' י"א) תמה דהוי רחיה לסתור דהא התוס' פירשו דהא דדחי מה לכיבוד שכן הכשר מלוא היינו דמשום הכי לא דחי כיון דאינו אלא הכשר מלוא ואינו גוף המלוא ולהכי לא ילפי' מהכא לעלמא דאין עדל"ת גרידא, וא"כ ראייתו אינה אלא לפירוש רש"י דפירש הכשר מלוא איפכא [דדוקא היכא דא"א כלל בלא ביטול המלוא דחי ל"ת שיב"כ] שפיר מוכח דאף הכשר בעלמא דחי, ושם ביאר

* **מיהו יש לעיין** דהנה בתוס' (ד"ה בולבס חייבים בכבודי) מבואר דלמסקנא טעמא דלא דחי היינו משום סבירא דכולבס חייבין בכבודי דומיא דסבירא דתהא ואמך חייבין בכבוד אביך, וגראה דאין הטעם משום הכשר מלוא, אך יעוין באחרו' דביארו דבעינן לתרי טעמי, בקוה"ע (פי' י"א סק"ב) ביאר דעיקר טעמא דליכא עדל"ת היינו משום הכשר מלוא אלא דבעינן נמי לטעמא דכולבס חייבין בכבודי דמה"ט אף אם עבר לא קיים כלל מלוא, ובשיעורי הגרנ"פ (פי' ו) כתב לבאר דיש לדון הכא מתרי דיני, חדא מדין דחיה והב' מדין קדימה ועדיפות דעשה דכיבוד או"א כיון דהוקש לכבוד המקום הוי עדיף וס"ד דדחי כדחיה דעשה חמור לעשה קל, וכלפי דין דחיה דעדל"ת איכא סבירא דהכשר מלוא, אך בדין קדימה ועדיפות הא מבואר בתוס' (פסחים נ"א ע"א דחד תי') דדחי אף שלא בעידניה וזוה טעמא משום דכולבס חייבין בכבודי, ולב' דרכים אלו מבואר לכאורה דלמסקנא ידעינן מסבירא דבהכשר מלוא ליכא דין דחיה דעדל"ת, וכן נראה מתוס' (סד"ה ויגמר מהכא) דאחר דשמעינן דלא מהני טעמא דהוקש כבודס לכבוד המקום שוב מסבירא ידעינן דהכשר מלוא גרידא לא דחי דלא דמי לכלאים בנייניא

שאין המצוה עליו, ומירץ המגן אברהם ו"ל וארץ דמ"מ מצוה קעציד דומיא דמילה שהמצוה על אבי הבן ומ"מ אם אחר מל אותו אחר מצרך עכ"ל, והנה גבי מילה פשוט דאף אחר המל הרי הוא מקיים מצוה מילה ממש [וצפרט דצמקום שאין האב מל מחוייבים כל ישראל למולו, ואף בלא"ה כיון דעיקר המצוה צמולאה דיהא התינוק מהול, ודאי דאף אחר מקיים המצוה] ונראה דנקט המג"א דה"ג גבי דיקת חמץ, יסוד המצוה הוי דהצית יהא צדוק, והוי דין על הבית [ויעוין צסוגיא דפסחים (ד 6)] ולהכי אף אחר הצדק מקיים המצוה [וכן צביעור חמץ, י"ל דיסוד דין ציעור הוי על החפלא ואף אחר המצער חמץו של צצירו מקיים המצוה ואכמ"ל].

אולם יש לציין דהרי גבי קידושין הרי פשוט דליכא לשליח קיום מצוה כלל, וכן הרי מצוה צדצרי הרמב"ם דכללא הוא בכל העושה מצוה לאחרים דמצרך, וכן מצוה צדצרי הרמב"ם (פ"א מצכות ה"ג) דאף הקובע מזוזה לאחרים מצרך, והרי מזוזה חובת הדר היא ודאי דליכא קיום מצוה לשליח שאינו בעל הבית ואינו דר [ויעוין צמאירי ר"פ האיש מקדש דהציא דמקנת הגאונים פליגי וצצרי דשליח קידושין אינו מצרך, והיה מקום לצאר דצצרי כשיטת הרא"ש (פ"ק דמצכות ס"ז) דצרכת אירוסין אינה צרכת המלוות אלא צרכת השבח, אך דצצרי המאירי שם צשמס מצוה דהויא צרכת המלוות, אלא דצצרי דאפשר לצרך אף צשעת החופה, וכיון דמצי המשלח עצמו לצרך צשעת החופה מוטב דיצרך הוא יעו"ש].

ובפשוטו מצוה דתקנת צרכת המלוות אינה על קיום המצוה אלא על מעשה המצוה [וכצד עמדו צזה] וצפרט דיתכן דיסוד תקנת צרכת המלוות הוא מלתא דמצוה צריכות כוונה, דיתכן דיסוד הדין כוונה הוא לאשוויי המעשה למעשה מצוה, ונהי דסגי צכוונה אך תיקנו למעצד כן צדיצור, ואף למ"ד דאין

ובקוה"ע (סי' סט סק"ו) כתב לצאר צדצרי חוס', דנהי דקיום המצוה ליחא אלא צלידת הצנים, אך מעשה המצוה הוי צביאה גרידא, ולדין עשה דוחה לא תעשה סגי צמעשה המצוה, ולהכי אי היתה ראויה להתעבר מהעראה שפיר חשיב צעידניה יעו"ש.

ומבואר לפ"ו לדין עדל"ת סגי צמעשה המצוה גרידא, ומעשה יש לעיין דמאי ראה איכא מהא דס"ד דאיכא דין דחיה צהכשר מצוה דה"ה דמצרכין על הכשר מצוה גרידא, והא דילמא שאני לענין עדל"ת דסגי צמעשה המצוה גרידא.

אולם נראה לדון להוכיח דאף לענין צרכה סגי צמעשה המצוה, דהנה יעוין צתוס' צכמצותו) דהציאו ממסכת כלה דהא דכתיב "ויצרכו את צצקה" היינו צצכת אירוסין וצתבו דיש ללמוד מהתם דאף שליח המקדש אשה לצצרו מצרך צצכת אירוסין דהא אליעזר שליח הוי יעו"ש, וכן מצוה צדצרי הרמב"ם (פ"ג מאישות ה"ג) כל המקדש אשה צין על ידי עצמו צין על ידי שליח צריך לצרך קודם הקידושין הוא או שלוהו ואחר כך מקדש כדרך צמצרכין קודם כל המצוה עכ"ל, ומצוה דאף צצרכת אירוסין הוי צצכת המלוות יחא אף על ידי שליח.

וכן מצוה כלל הדצר צדצרי הרמב"ם צהל' צצכות (פ"א ה"ו) אחד העושה מצוה לעצמו ואחד העושה אותה לאחרים מצרך קודם עשייתה אשר קדשנו צמצויותיו וזונו לעשות אבל אינו מצרך שהחיינו אלא על מצוה שעושה אותה לעצמו עכ"ל.

והנה המגן אברהם (סי' מצ"ס) דתמה צהא דהעושה שליח לצדוק ציתו צחמץ מצרך השליח והא לית ליה מצוה וז"ל וצ"ע דהיאך יצרך הא אין המצוה מוטלת עליו לצדוק ולא דמי למה צכתוב סי' תקפ"ה גבי שופר שהתוקע מצרך דשאני התם שהשומע שומע הצצכה ויואל צצצרכתו אבל כהא למה יצרך הצדוק כיון

דוקא דבר המוטל על גוף האדם ולא על כל דבר שנתחייב צרכה, וראייה מחלה ותרומה שהשליח מצרך בלא משלח עכ"ל, ויעוין במג"א (סי' תרע"ו ע"ס ק"ד) דהביא דברי הב"ח.

ובפשוטו מבואר בדברי המהר"ח או"ז והב"ח והמג"א, דצדקת נר חנוכה העושה שליח להדליק לא מצי השליח לצרך [אלא"כ עומד המשלח בצדו, דצדקה"ג מוציאו השליח מדין שומע כעונה והוי כמצרך המשלח].

ויעוין בפמ"ג (סי' תרעה אשל אברהם ע"ק"ד) שכתב וז"ל אשה מוציאה אנשים אס עומדים בשעה שמדליקה ושומעים הצרכה ודיעבד אף לא ענו אמן יא עכ"ל והעתק במשנ"ב (ע"ס ע"ט) ויש שדקדקו מהכא כדברי הב"ח והמג"א הנ"ל, דאין שליח מצרך אלא אס עומד המשלח בצדו דמהני מדין שומע כעונה.

ולכאורה דברי המג"א אחיין שפיר לשיטתו גבי דיקת חמץ, דמשמע דטעמא דהשליח מצרך אינו אלא משום דהשליח עצמו מקיים המצוה דומיא דמילה וכדנתבאר, ולהכי הכא גבי נר חנוכה דודאי ליכא לשליח קיום מצוה כלל, להכי לא מצי לצרך, אף לכאורה לפי המבואר בדברי הרמב"ם דכלל הוא בכל המצוות שליש מצרך, ראוי היה להיות דאף הכא יצרך השליח ואף היכא דאין המשלח עומד בצדו.

אך הנה כתב הט"ז (סי' תרע"ט) דאס שכת להדליק בערב שבת וכבר קיבל שבת יאמר לאחד מצני ביתו להדליק, וצפרי מגדים (באשל אברהם ע"ס ק"ה) עמד וז"ל לכאורה דקיימא לן כל מיילי דאיהו לא מצי עשה לא מצי משויא שליח, וא"כ אס קבל שבת צפירוש ז"ע אף יאמר לאחד להדליק בשבילו, דנראה מטעם שליחות, והא איהו כבר קיבל שבת, ויש לומר דלאו שליחות ממשי הוה, כיון שממונו הוא, ואחר מעשה קוף עביד, ומכל

צרכות כוונה לנו האחרו' דיתכן דהיינו כעין דין סתמא לשמה [ודזהו ביאור שיטת הראשונים דצוונה שלא לזאת אינו יואל, מיהו בשם הגר"ח מכוו"ד מצוה אין צרכות כוונה לא חסר בעצם מעשה המצוה, אלא דהגברא לא נפיק ידי חובתו בע"כ ומה"ט לא מהני כוונה הפכית להפקיע כל חוסף ואכמ"ל] ויעוין עוד בקוה"ע (סי' לו ע"ק"ד) דכתב לדאף למ"ד מצוה אין צרכות כוונה היינו רק דנתקיימה עצם המצוה אף הגברא לא קיים מצוה, ועכ"פ לפ"ז ודאי מסתברא דדין הצרכה שייך למעשה המצוה ולא לקיום המצוה.

ובזה יתבאר נמי מש"כ הרמב"ם דשליח העושה מצוה לאחרים אינו מצרך שהחיינו, ועמדו האחרו' דמאי שנא מעצם צרכת המצוות דמצרך, אף למשנ"ת מבואר היטב, דנראה פשוט דצרכת שהחיינו אינה אלא על עצם קיום המצוה, דמצרך על שזכה להגיע לקיום המצוה, ולהכי בשליח העושה מצוה לאחרים, כיון דליכא לשליח קיום מצוה כלל, לא מצי לצרך שהחיינו, ורק לענין צרכת המצוות דשייכא למעשה המצוה, אף שליח העושה מצוה מצרך.

והנה לענין נר חנוכה נחלקו האחרו' במדליק על ידי שליח, ואין צעה"ב עומד בצדו דל"ש דין שומע כעונה, אי מצרך השליח, ויעוין בצ"ח (סי' תרע"ו) וז"ל מצאתי בהגה"ה אדס שהדליק נר חנוכה יכול להדליק לאשה ולצרך וכגון שעומדת אצלו בשעת הצרכה אצל בענין אחר נראה למהר"ח [או"ז] שאין לצרך (דראות מהר"ם ט"ז ע"ס י) ע"כ ונראה לי דוקא דבר המוטל על גוף האדם ולא על כל דבר הנתחייב צרכה וראיה מחלה ותרומה שהשליח מצרך בלא המשלח ע"כ מצאתי עכ"ל הב"ח, וז"ל ספר המנהגים לר"א טירנא (מנהגי חנוכה) וכשאלמנה אומרת לאחר להדליק בשבילה, סבורני שלא יצרך אא"כ תעמוד בצדו, כי המוטל עליו צריך יעמוד בצדו ותנא בצרכתו, הר"ח (או"ז) ונראה לי

הצרכה, אבל בצית חצרו שאין שם אדם אינו יכול לצרף עכ"ל [ויעוין היטב בר"ן שם].

ומבואר דצבריו דמזות הדלקת נר חנוכה אינה צמעה ההדלקה, אלא צמה דהנר דלוק וההדלקה אינה אלא היכ"מ צעלמא דיהא הנר דלוק [והא דבעינן הדלקת בר חיובא דוקא, היינו דצלא"ה לא חשיב נר חנוכה, דמי דאינו בר חיובא לא מצי משוי לנר לנר חנוכה, והוי כנר שהודלק לאורה דודאי לא מהני אף למ"ד מזות אין צריכות כוונה] ומה"ט ל"ש בזה שליחות, דע"מ צמעה ההדלקה צלא"ה אינו מזוה, וכל דלוק בציתו נר דידיה מתקיימת המזוה מאליה, ולהכי בהדלקת נר חנוכה אין השליח מצריך [ויש לומר כן אף בכוונת המהר"ם אור זרוע הנ"ל, ויתכן דזוהי נמי כוונת הר"א טירנא צמ"כ דנר חנוכה מוטל על גוף האדם, דאין לומר דכוונתו דצריך להדליק ממש בגופו, דא"כ היאך מהניא ע"מ הדלקת אחר בצבילו, אלא ע"כ כנ"ל ולהכי רק לענין שומע כעונה] ולכאורה זהו נמי ציבור דברי הפרי מגדים דאחר מעשה קוף צעלמא קעביד ולא צעין לדין שליחות [אלא דבעיקר קושיית הפמ"ג יש להעיר עוד, דהרי הט"ז שם נקט דיאמר לאחד מבני ביתו להדליק, וצוה יחא צלא"ה צפשיטות דהרי כל בני ביתו מצוים והווי בני חיובא, ויכולים להדליק ולצריך מכה ע"מם, אלא דהפמ"ג נקט כפ"נ דלאו דוקא נקט הט"ז מבני ביתו וכדעתיק הפרי מגדים דיאמר לאחר להדליק].

מקום צרכות איך מצרך אחר ואף שומע כעונה מכל מקום צ"ע עכ"ל [דבעיקר קושייתו כבר תי' דצפשוטו ל"ש הך כללא דכל מידי דאיהו לא מצי עביד לא מצי משוי שליח אלא בשליחות כח דבעינן לקבל כחו מהמשלה משא"כ הכא בשליחות מעשה גרידא ואכמ"ל, ועוד דהכא מצי עביד אלא דאריא דאיסורא רביע עליה].

ויעוין בחידושי רבינו דוד צפסחיים (ס"ג) דהקשה וז"ל ולכל הפירושים קשה המדליק נר חנוכה של חצירו למה מצריך להדליק דהא לא סגי'א דלאו איהו מדליק, ולפי שיטתנו אף המדליק נר חנוכה לעצמו אינו ראוי לצרף להדליק כענין שאמרנו בא"י הבן, ותירץ וז"ל ויש לומר שמזות נר חנוכה ודאי אינה על ידי שליח, שאם קנה אדם פתילות ושמינים והדליק בשביל חצירו ודאי לא עשה כלום ואינו ראוי לצרף כלל, אלא כמי שהניח תפילין ונתעטף ציצית בשביל חצירו, אבל אחר שהכין צעל הצית צציתו השמינים והפתילות יכול אחר שיצרך במקומו והוא שומע ויוצא ידי צרכה, שהצרכה על עיקר ההדלקה היא כו' שהדלקה צעמן ופתילות של חצירו אינה כלום, ומעתה כשזה מדליק ומצריך להוציא לזה שהוא שומע הוא עושה, שאף בתפילין וציצית כך הוא הדין שיעשה הוא המזוה וחצרו יצרך לו להוציא ידי צרכה, שכל הצרכות כולן אע"פ שיצא מוציא חוץ מצרכת הפירות כו' ואע"פ שכמה פעמים אדם מצריך על נר חנוכה צציתו של חצירו והוא אינו שם, הרי יש שם אשתו ובני ביתו שהמזוה שלהם ואפשר להם לצרף וזה בא ומוציאם ידי